AUT, L, 2012, p. 65-69

CE AM ÎNVĂŢAT DE LA PROFESORUL G. IVĂNESCU?

Livia VASILUŢĂ
(Universitatea de Vest din Timişoara)

What Did I Learn from Professor G. Ivănescu's Lessons?
The article presents G. Ivănescu in his capacity as Romance languages professor at the Faculty of Philology of the West University of Timişoara. It focuses on the formative elements of his courses, as well as on their present significance. The article also points out the need for an integral edition of Professor Ivănescu's works, characterised by erudition and originality.

Keywords: *G. Ivănescu*, *Romance languages*, *historical linguistics*, *Romanian linguist*, *professor*, *editor*

Am avut şansa de a-i fi studentă la cursul de Romanistică din anul al III-lea (1967-1968) şi de a fi citit Domnia Sa *Scrierile lingvistice* ale lui Iosif Popovici, reeditate, în 1979, de Maria Purdela-Sitaru şi de mine, şi de a fi semnat *Prefaţa* ediţiei.

O studentă din primii ani de filologie privea cu o anumită neliniște cursul de Romanistică. Nu ştia mai nimic despre romanitate şi familii lingvistice pe baza înrudirii lor genetice, adjectivul *romanic* fiind, din câte îmi amintesc, menţionat în treacăt, în manualele de liceu, în legătură cu limba română. Deloc această stare, când considera că în timpul studiilor universitare trebuie să adâncească studiul nivelului gramatical al limbii române sau să cunoască interpretările în multiple feluri ale textelor literare aparţinând marilor clasici români (discipline care făceau parte din „programa" anului al III-lea). Lucrurile s-au schimbat atunci când unul dintre cei mai avizaţi cunoscători ai domeniului propune studiul comparat al limbilor romanice şi principiile metodologice care permit explicarea înrudirii genetice dintre respectivele idiomuri. G. Ivănescu a fost pentru câteva serii de studenţi ai Filologiei timişorene acest mare PROFESOR.

Romanistica se ţinea cu toate grupele de studenţi de la secţia de Limbă şi Literatură română în amfiteatrul de la etajul I. Îl am în ochi, intrând în amfiteatru, cu o alură austeră, uşor adus de spate, la cei 56 de ani pe care îi avea atunci. Nu era charismatic, nu cultiva efectele unui spectaculos facil. Avea mai curând iradierea savantului sobru, orientat spre studiu. G. Ivănescu ilustra modelul clasic al savantului.

Cursul de Romanistică începea brusc, fără avertismente, fără un răgaz de acomodare. Se deschidea cu fundamentalul capitol al latinei populare, baza istoriei şi comparaţiei limbilor romanice, continua cu expansiunea teritorială a latinei asupra altor idiomuri, cu rolul substratului în schimbarea lingvistică, apoi rămânea acolo, în vârf, definitiv, amplificând materia până la a analiza diferenţele de natură fonetică şi morfotică dintre latinitate şi romanitate şi, apoi, pe cele dintre idiomurile romanice înrudite.

O parte dintre prelegeri începeau cu un scurt istoric al chestiunii abordate, într-atât de dens, încât oricând poate figura într-o mică enciclopedie a limbilor romanice. Din raţiuni ce ţin de specificul lingvisticii romanice, profesorul insista asupra fondului de surse esenţiale ale latinei populare sau ale vechilor idiomuri romanice, în special vechea franceză şi vechea română. Ne recomanda lucrări fundamentale de romanistică. Atunci când cita opiniile unor lingvişti străini numele acestora le scria pe tablă şi ne indica răspicat pronunţarea corectă. La curs avea totdeauna prelegerea în faţă, nu pentru a o citi, ci pentru a nu omite nimic din ceea ce trebuia comunicat. Mulţi ar spune că sunt amănunte neesenţiale, dar tocmai ele lasă să se întrevadă Profesorul copleşit de sentimentul unei mari responsabilităţi faţă de formarea studenţilor săi.

BDD-A6481 © 2012 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:56 UTC)

Plonja în istoria dificilă a cuvintelor. Uneori, pornea de la cuvintele latineşti populare, extrase din glosele prescriptive ale celebrului *Appendix Probi* şi din inscripţii, şi explica serii lexicale în idiomurile romanice. Alteori, reconstituia un etimon latinesc neatestat al unui cuvânt românesc sau, când forma şi sensul presupusului element latinesc, nu explica evoluţia spre română, trimitea către un probabil radical traco-getic. Imperturbabil, profesorul umplea tabla cu meticulosul şi fascinantul demers al reconstrucţiei interne – pe care îl stăpânea cu desăvârşită siguranţă – spre a stabili unităţi lingvistice neatestate documentar, iar eu, studenta sa, rămâneam într-o tăcere perplexă. De atunci şi până astăzi mi-a rămas de la acest curs un fapt: etimologia înseamnă o rigoare gravă, bogăţie de material, interpretare justă a faptelor de limbă în spaţiu şi timp, ingeniozitate şi o specializare deloc grăbită.

Cursul de Romanistică mi se părea prea dens, dificil, întru totul copleşitor. Structura frazei era lungă, complicată, plină de interstiţii explicative, de trimiteri bibliografice greu de urmărit. Faptele lingvistice invocate erau foarte numeroase. Acest parcurs incomod era însoţit de o erudiţie autentică, presupusă de orientarea generală a Şcolii ieşene, unde profesorul se formase. Asambla fenomene psiho-fiziologice, structuri sociale, fapte istorice, în ideea că nimic din evoluţia limbilor nu poate fi studiat numai în termenii sistemului lingvistic, ci şi în strânsă dependenţă cu omul şi societatea.

În acei ani de formare, cursul de Romanistică stârnea de-a valma inhibiţii, iritare şi admiraţie. Însemnătatea formatoare a cursului este deasupra oricărei îndoieli. Nu ştiu cât am înţeles atunci din romanistică, dar sunt sigură că acest curs a oferit modelul unui tip de gândire lingvistică şi al unui tip de situare, riguroasă şi coerentă, în spaţiul teoriei şi al metodologiei lingvistice.

Dar ceea ce mi-a rămas emblematic pentru profesorul savant erau „parantezele" din fiecare curs al său. Asistam, de fapt, la geneza ideilor. Stimulat de prezenţa unui auditoriu, savantul făcea noi conexiuni, mintea sa efervescentă detecta subiecte încă necercetate sau nesatisfăcător soluţionate, se lansa în ipoteze privind explicaţia unor fenomene lingvistice, realiza apoi că trebuie să revină la curs şi închidea paranteza spunându-ne: „În viitor, cineva dintre dumneavoastră să studieze această problemă". Şi ritualul acesta, de predare a ştafetei, se repeta adesea. Desigur, noi eram foarte departe de problemele lingvisticii romanice, de principiile comparativismului istoric, important era faptul că savantul vedea în viitor, ne includea în el, ne credita, ne stimula. Şi chiar dacă a fost imposibil să-i urmăm litera, unii dintre noi i-au urmat spiritul.

Faţă de studenţi, profesorul impunea o distanţă politicoasă. Nu căuta deloc gloria studenţilor. Nu interacţiona cu noi decât în sala de curs. În câteva împrejurări am avut privilegiul să fiu invitată de profesor în celebrul cabinet 409. Nu puteai prea mult zăbovi acolo, căci îndată observai pe chipul profesorului o nelinişte, semn că se grăbea să se întoarcă la masa de lucru. Şi începea din nou să scrie. L-am găsit de fiecare dată înconjurat de mormane de cărţi, reviste, dicţionare, puzderii de fişe, vrafuri de dosare, stivuite pe rafturile bibliotecii, pe pervazul ferestrei, în spatele biroului, pe birou, gata să-l surpe. Acest spaţiu „cucerit" de cărţi, dosare şi fişe nu arată nimic a risipire, ci reflectă o asceză a cercetării, o muncă încordată, fără răgaz, din care s-a născut o operă durabilă şi originală.

Se cuvine să evoc atitudinea binevoitoare a profesorului la examen. Percepea o anumită tensiune din partea noastră, înaintea examenului. În faţa profesorului, ne prezentam timizi, crispaţi, examenul fiind oral. Înţelegea că materia este grea şi că efortul studentului trebuie stimulat şi gratificat. Se bucura când constata că unul sau altul dintre studenţii săi are „croială" de cercetător, fapt pe care-l transmitea asistentei sale din acel an, doamna Petra Pitrop.

Din când în când, cursurile audiate, dincolo de materia din câmpul romanisticii, se deschideau spre teme ale lingvisticii generale. Atunci când făcea referiri, spre exemplu, la apariţia în latina populară a unei forme de indicativ perfect şi a unei forme de indicativ viitor, profesorul contesta explicaţia structurală prin „sistem". În cazurile de faţă, motivaţia, pentru G. Ivănescu, se afla în necesitatea de adaptare a sistemului morfotic la gândire (adică: „în nevoia de a avea o formă de perfectiv rezultativ pentru trecut şi nevoia de a avea un viitor, după ce

BDD-A6481 © 2012 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:56 UTC)

forma clasică de viitor dispăruse din cauza omofoniei cu perfectul indicativ"). Analiza, care compara şi evalua criteriile utilizate în explicaţia schimbării morfotice din latina populară, în mod normal, aş fi uitat-o, dacă profesorul nu ne-ar fi luat ca parte la examinarea critică a structuralismului în perioada lui de glorie spectaculoasă.

Pentru a pune faptele în perspectivă, amintesc că, în acei ani, singurul loc unde, noi, studenţii de la secţia de Limbă şi Literatură română a Literelor timişorene, mai aflam câte ceva despre structuralism, erau cursurile de gramatică ale profesorului Vasile Şerban. Fără a aplica metodologia structuralistă în morfematică şi în sintaxă, profesorul Şerban ne vorbea înflăcărat despre structuralism ca despre un proiect major de modernizare în câmpul cercetării limbilor. Fascinaţia era atât de mare încât eu buchiseam cărţi publicate la noi, în anii 1967-1968, asupra metodelor şi ţelurilor analizei structurale (de pildă: I. Coteanu (coord.), *Elemente de lingvistică structurală*, 1967; Sorin Stati, *Teorie şi metodă în sintaxă*, 1967; Valeria Guţu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române*, 1968; Maria Manoliu-Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, 1968), le prezentam la cercurile ştiinţifice studenţeşti, mărturisind o încredere plină de iluzii în idealul unei descrieri complete şi noncontradictorii a structurilor limbii, opusă descriptivismului de tip tradiţional.

Prin contrast, cursul profesorului G. Ivănescu aducea note neaşteptate. Când prezentarea concisă a noţiunilor generale şi a principiilor structuralismului părea să fi prins rădăcini în înţelegerea noastră, discursul auster al profesorului se ridica brusc spre insuficienţele unor variante ale analizei lingvisticii structurale. Obiecţiile sale, în această privinţă, vizau caracterul excesiv de formal al unor modele descriptive, radicalismul opoziţiei dintre descrierea sistematică a structurii unei limbi şi studiul dinamicii evolutive a limbii. Polemizând cu mitul noutăţii şi originalităţii structuralismului, profesorul ne spunea că acest curent în ştiinţele limbii continuă, într-o anumită măsură, tradiţii ale lingvisticii care i-au premers.

Remarcile profesorului, care evidenţiază insuficienţele curentului şi nu consună în niciun chip cu orientarea influentă până la exclusivitate din lingvistica deceniilor şase şi şapte, m-au luat prin surprindere. Într-un fel, situaţia poate fi înţeleasă şi justificată. Lecturile mele de tinereţe – când fascinaţia modelelor prestigioase, la modă, e mai intensă ca oricând – erau orientate aproape în întregime spre structuralism, bibliografiile din spaţiul occidental şi românesc, înregistrând o cantitate impresionantă de studii atât în aria manifestărilor sale teoretice, cât şi a analizelor practice, îmi „certificau" anvergura curentului, şi modestele aplicaţii personale în care utilizam metodele structurale în studiul unor aspecte ale sintaxei limbii române (aplicaţii susţinute la cercurile sau la concursurile studenţeşti din acei ani), nu mă îndreptau spre lucrări care examinează critic fundamentele curentului şi metodele structurale. Pe acest fundal, înţelegeam, totuşi, că discursul lui G. Ivănescu exprimă o relaţie mult mai complexă cu doctrina structurală, relaţie hrănită dintr-o bună cunoaştere a noului curent. În ochii mei, Profesorul, cu vasta sa ştiinţă de carte, personifica într-adevăr Lingvistica în sensul cel mai propriu şi corect al termenului.

Într-un alt registru, mi se părea – având în vedere criticile de la curs ale profesorului asupra unor principii de analiză structurală, aşadar în răspăr cu orientarea dominantă a vremii – că el nu se situa de partea proiectului modernizării lingvisticii într-o direcţie de ştiinţificitate şi raţionalitate, împotriva partizanilor unei lingvistici „tradiţionale", centrată pe studiul dimensiunii evolutive a limbilor.

La doi ani de la aceste cursuri, aveam să citesc o polemică de principii a lui G. Ivănescu cu mai tânărul profesor Sorin Stati, sub titlul *Structuralismul şi lingvistica veche* („Cronica", V, nr. 25 (228), 20 iunie 1970, p. 1; precedată şi urmată de alte note-răspuns, publicate succesiv, tot în „Cronica", din iunie 1970). Textul citat mi-a cristalizat şi nuanţat ceea ce auzisem, cu puţin timp în urmă, la curs, despre structuralism. Această polemică acidă spune multe, chiar prin transparenţa titlului, despre un anumit tip de confruntare din spaţiul cercetării lingvisticii româneşti din primii ani ai deceniului şapte, la care şi profesorul meu participa activ.

În această dezbatere polemică cu Sorin Stati, G. Ivănescu nu pune la îndoială modernizarea adusă de structuralism în studiul limbii şi valoarea unor metode analitice

BDD-A6481 © 2012 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:56 UTC)

structurale (citată fiind analiza în constituenţi imediaţi), pentru a obţine o descriere a structurilor limbii. În mediul ştiinţific de atunci, criticile la adresa structuralismului, formulate tranşant de Ivănescu, erau greu de admis: absenţa unei concepţii teoretice care să stea la baza descrierii structurilor lingvistice, refuzul atomismului „metodologic", „necesar lingvisticii sincronice şi diacronice [...], pentru că [principiul] este implicat de nevoia de analiză a limbii şi a evoluţiei ei", insistenţa excesivă atât asupra principiului imanenţei în studiul limbii ca sistem, cât şi asupra principiului explicării prin sistemul lingvistic a schimbărilor din limbă. Detronarea sistemului, din poziţia dominantă (exclusivă), pe care i-o conferiseră studiile privind schimbările lingvistice, nu însemna respingerea de către Ivănescu a noţiunii de sistem, precum şi a viziunii sistemic-opoziţională. Observaţia pe care profesorul o face în polemica citată mai sus este fundamentală: „Structuralismul actual fetişizează sistemul din care un fapt face parte, explicând prin acest sistem fapte care se explică altfel [...]. Reducând rolul sistemului la adevăratul lui rol în dezvoltarea limbii, vom crea adevăratul structuralism lingvistic".

Din unghiul strict al contextului de faţă, îmi era limpede că profesorul îşi asumă deschiderea spre o concepţie structuralistă de orientare saussuriană şi, în general, spre structuralismul moderat. Desigur, în aceste câteva rânduri nu am dorit să mă apropii de problema complicată a raporturilor lui G. Ivănescu cu concepţia saussuriană asupra limbajului şi, în general, cu structuralismul. Chestiunea merită însă o analiză aprofundată în contextul mai larg al concepţiei ivănesciene asupra limbajului. Pe parcursul polemicii, pornind chiar de la titlul acesteia, Ivănescu delimitează în lingvistica română de la începutul deceniului şapte, două tipuri fundamentale de cercetări aflate în tensiune: cele moderne, „noi", bazate pe o teorie formală ce atrage după sine o metodologie analitică structurală, şi cele „vechi", care continuă să aplice, cu succes, principiile generale ale Neogramaticilor. Înţelegeam atunci, mai nuanţat decât altădată, că în acei ani profesorul căuta nu o opoziţie tranşantă între „lingvistica veche" şi structuralismul moderat, ci o conciliere a concepţiilor lingvistice, în ceea ce ele nu exagerează, solicitată de însuşi specificul realităţii complexe a limbajului. Pentru profesor, prioritară rămâne însă abordarea istorico-comparativă a limbilor, principiile comparativismului istoric oferind soluţii corecte, privitoare la evoluţia şi înrudirile limbilor. Fenomenele lingvistice fiind complexe, învăţatul ieşean consideră că în studiul istoric al limbilor, mai cu seamă în morfologie şi în sintaxă, metodele structurale pot aduce soluţii corecte şi adecvate.

Cursurile ţinute de profesor au îndeplinit un rol de care atunci, ca studentă, nu eram pe deplin conştientă. Ne-au oferit teme de lectură şi de meditaţie. Ne-au structurat un spaţiu pe care, în afara problematicii romanisticii, l-au „deschis" spre unele dezbateri acute, în acei ani, din ştiinţa limbii. Ne-au jalonat reperele unui drum ştiinţific onest: o bună cunoaştere a realităţii limbii, raportul critic, normal, cu informaţia oferită de literatura din domeniu, curajul de a pune întrebări şi de a exprima propriile idei, susţinute de argumente logice din perspectiva unei concepţii coerente asupra limbajului, nuanţate mereu din perspectiva faptelor de limbă. Sunt valori nu numai afirmate, ci asumate de profesor, în articolele şi cărţile publicate de-a lungul a jumătate de secol. A fost profesorul care ne-a învăţat mult mai multe decât ceea ce figura în programa cursului de Romanistică.

La invitaţia adresată profesorului G. Ivănescu de către Maria Purdela-Sitaru şi de către mine, de a ne citi ediţia *Scrierilor lingvistice* ale lui Iosif Popovici şi de a ne scrie prefaţa ediţiei, am obţinut nu numai un răspuns afirmativ prompt, ci am găsit un om de o generozitate excepţională. A citit cu exigenţă şi răbdare întregul volum, ne-a făcut sugestii şi corecturi esenţiale. În anii aceia tineri, de ucenicie, ne-a încurajat şi ne-a inspirat. *Prefaţa* pe care ne-a „dăruit-o", deloc complezentă, are o deosebită bogăţie de idei. Autorul prefeţei coboară succint, dar pertinent, în adâncul operei lingvistice a lui Iosif Popovici şi, deopotrivă, o plasează în contextul lingvisticii româneşti şi occidentale, punând în lumină filiaţii ideatice şi aportul de originalitate al lingvistului bănăţean. Îndrăznesc să spun că *Prefaţa* semnată de G. Ivănescu se dezvăluie imediat ca fiind textul unui specialist care a gândit mereu pe cont propriu şi care a oferit bogate sugestii de aprofundare a aspectelor studiate.

BDD-A6481 © 2012 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:56 UTC)

Sensul acestei „mici" întâmplări de demult, în prejma unui mare profesor de care mă simt legată, mi se descoperă acum, când cel ce susţinea, în *Prefaţa* la *Scrierile lingvistice* ale lui Iosif Popovici, că „activitatea de editare a operelor deja publicate sau încă inedite ale lingviştilor români din trecut trebuie să devină o caracteristică de seamă şi constantă a lingvisticii române de astăzi", s-a implicat el însuşi în spaţiul muncii filologice.

Rareori un savant de anvergura lui G. Ivănescu, un spirit atât de original, cu vocaţia excepţională a sintezei, cu proiecte copleşitoare în lingvistica generală, în lingvistica românească, în cea indo-europeană, în filozofie (cf. *Lucrările ştiinţifice ale profesorului G. Ivănescu*, în vol. *Profesorul G. Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor şi colaboratorilor*, Iaşi, 1983), să se angajeze într-o muncă uriaşă, devotată, tenace şi migăloasă, aşa cum solicită ediţiile critice de texte, o osteneală tradusă prin sacrificiu de timp şi mai niciodată aureolată de glorie. G. Ivănescu ne-a oferit, alături de remarcabilele lingviste Carmen-Gabriela Pamfil şi Luminiţa Botoşineanu, ediţii voluminoase ale unor scrieri fundamentale ale marelui său profesor, Alexandru Philippide. Ceea ce a iniţiat şi a realizat profesorul Ivănescu, împreună cu lingvistele ieşene, este un act de dreptate în lingvistica românească, prin readucerea în atenţia specialiştilor de astăzi a unei părţi fundamentale din moştenirea lingvistică a lui A. Philippide. Cheia în care citesc osteneala fostului meu profesor este una morală, în sensul cel mai profund al termenului. Ca puţini alţii, G. Ivănescu ne-a dăruit o operă care l-a marcat formativ profund, în loc să-şi fi strâns, personal, în volume, studiile risipite în reviste de specialitate, în lucrări colective, în actele unor congrese internaţionale, greu accesibile cercetătorilor români, mai ales celor tineri.

Din punctul meu de vedere, ediţiile Philippide, realizate după cele mai înalte exigenţe ale criticii de text, însoţite de studii introductive ample, dense, critice, veritabile micromonografii, merită pe deplin laurii Academiei Române, pentru că gratificată este nu numai înnoirea, ci şi continuitatea spirituală.

Pentru ca totul să se lege în continuare, să aibă un sens, ceea ce ar trebui să urmeze este o ediţie integrală a operei ivănesciene, operă de o erudiţie şi de o originalitate excepţionale în lingvistica românească. În fond, este vorba de moştenirea unui lingvist genial, cum avea să-l aprecieze fostul său student, Eugen Coşeriu, recunoscut pentru exigenţa evaluărilor, într-o discuţie cu un alt mare profesor ieşean, Vasile Arvinte.

BDD-A6481 © 2012 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:56 UTC)